ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 4. 3-4

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

UMURQULOV BEKPO‘LAT
Badiiy nutq va uning shakllanish asoslari 7

IBRAGIMOV YULDASH MATKARIMOVICH
Qoraqalpog‘iston o‘zbek shevalari leksikasi tadqiqi masalasi 13

ШАРИФ ЁКУБОВ
Девони Фоний ғазалларидаги Бесутун атамасининг таҳлили 13

SHUKUROV RAHMATILLO
Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi tahlili 19

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Xalq dostonlarida frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi 23

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili etnografizmlar tizimida motivlashuv masalasi 26

ISMOILOV XURMATILLO TO‘LQINJON O‘G‘LI
Paralingvistik haqoratlar va ularni verballashtirish masalasiga doir 30

USMONOVA SHAHODAT
Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlik 35

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida qofiyaning o‘rni 39

UMIROVA SVETLANA
Mualliflik korpusining amaliy qo‘llanilish sohalari 42

TURDIMURODOV SIROJIDDIN
Evfemik maqollar badiiylik va milliylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida 45

TURAKULOVA UMIDAXON ANVAROVNA
Erkin o‘xshatishlarda lingvomadaniy xususiyatlarning aks etishi (Tohir Malik qissalari misolida) 48

SAATOVA SURAYYO ISMAILOVNA
Ijtimoiy tarmoq lisoniy shaxsining voqelanishi 52

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Отражение и формирование: роль гендерных терминов
в восприятии материнства в современном обществе 55

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI
Sifatlarning badiiy matndagi funksional-stilistik o‘rni 59

XUSANOVA ZUXRA
AQSH va O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida lingvopragmatik strategiyalar:
leksik-uslubiy xosliklar va ta’sirchan til vositalari 62

QURBONOV AKMALJON TAVAKALJON O‘G‘LI
Hid bilish sezgisiga oid til birliklari semantikasi 65

SUYAROVA NARGIZA YULDOSHEVNA
Metaforalarning nasriy asarlardagi tasviriy va ekspressiv imkoniyatlar 68

МУНДАРИЖА

SOBIROVA GULSHANA FAXRIDDINOVNA
O‘zbek tilida haqoratli leksika: korpus lingvistikasi asosida tahlil va bazaviy resurs yaratish 70

JUMAYEVA DILAFRO‘Z ORIFJON QIZI
«Kuntug‘mish» dostoni frazeologizmlarining semantik-statistik tahlili 75

ISLOMOV SARDOR SANJAROVICH
O‘zbek tilining onomastik sathi haqida 79

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilidagi ot so‘z turkumi borasida rus tilshunoslarining qarashlari 82

OMANOV SHUHRAT G‘ANIYEVICH
Nemis tilidagi “Eigentlich” modal partikelining so‘roq gaplardagi semantik imkoniyatlari hamda tarjima xususiyatlari 84

GAFUROVA NIGORA SA’DULLAYEVNA
Nonverbal means in virtual texts 87

XOLMUXAMEDOV B.F.
Mualliflik leksikografiyasining rivojlanishi va taraqqiyot yo‘li 90

TO‘RAYEVA ZARRINA ABDIMUROT QIZI
O‘zbek onlayn media sarlavhalarida klikbeyt 93

XUDOYKULOVA UMIDA A’LAMJONOVNA
Sintaktik parallelizmning nazariy asoslari 96

ADABIYOTSHUNOSLIK

DAVRONOVA MAHFUZA ISROILOVNA
Xalq og‘zaki ijodidagi maqollarda ayol konsepti 100

ARSLONV ABDIMUROD KAROMATOVICH
Nurboy Jabborovning adabiy-matnshunoslik merosi: ilmiy maktab, metodologiya va amaliy natijalar… 103

SAIDOVA MUHABBATXON SHUKRULLAYEVNA
Shukur Xolmirzayev asarlarida folklor motivlari va ularning estetik funksiyasi… 106

BARZIYEV OYBEK XABIBULLAYEVICH
Pisandiy va Haziniy ijodida Andijon zilzilasining nazmiy bayoni 110

SULTANOVA RAISA XAYRULLAYEVNA
«Ra’no va Zebo» dostonida Xiromiy badiiy mahorati… 112

BO‘RIYEVA MARVARID HAMDAMJON QIZI
«Javr-u zulmung garchi o‘lmaklik nishonidur manga…» 116

QOSIMOV ANVAR
Kuper ijodida indeys va o‘zbek nasrida milliy qahramon obrazlari… 120

ADABIY TAQRIZ

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
“Меҳробдан чаён”нинг учинчи нашри ҳақида 123

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

SINTAKTIK PARALLELIZMNING NAZARIY ASOSLARI

Xudoykulova Umida A'lamjonovna
Qashqadaryo viloyati Muborak tuman texnikumi
Umumta'lim va maxsus fanlar kafedrasi bosh o'qituvchisi

Grammatikaning shakllanishida ayrim vositalar borki, ularning badiiy asar matniga tatbiq etilishi hamda asar konteksti asosida tahlil qilinishi asarning emotsional-ekspressiv xususiyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Ana shunday vositalardan biri sintaktik parallelizm hodisasi bo'lib, "poetik sintaksisning o'rganish obyekti sifatida badiiy nutq tarkibida keng tarqalgan qadimiy uslubiy vosita hisoblanadi. Undan tasvir etilayotgan obyektga tinglovchi e'tiborini qayta tortish, ta'kidlash, izohlash kabi maqsadlarda foydalaniladi"[1].

Sintaktik parallelizm terminining tilshunoslik doirasida tahlil qilinishi aslan uning qanday hodisa ekanligi xususidagi savolga javob topish orqali voqelanadi. Parallelizm terminining kelib chiqish tarixi yunoncha "parallellos" so'zi bilan uzviy aloqador hisoblanib, so'zning lug'aviy ma'nosi "yonma-yon boruvchi", "teng boruvchi"[2] kabi ma'nolarni ifoda etib, istilohiy ma'nosi "ikki va undan ortiq gaplarning yoki matnning boshqa qismlarining (xususan, parchalarining) bir xil shakldagi sintaktik tuzilishini"[3] aks ettiradi.

Ilmiy adabiyotlarda sintaktik parallelizm har ikki soha, ya'ni tilshunoslik va adabiyotshunoslik sohalari uchun ham xoslanganligi xususidagi fikrlar uchraydi. Adabiy termin sifatida keltirilgan mazkur termin:

- *nutqning emotsionalligini oshirishga, salmoqdorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi;*

- *og'zaki va yozma nutqning zaruriy qismlariga urg'u berishga diqqat qiluvchi;*

- *badiiy asar tarkibida keltirilgan ma'lumotlar va muallif tomonidan keltirilgan subyektiv fikrlarning o'zaro bog'liqligini ta'minlashga xizmat qiladi*.

Shuningdek, badiiy adabiyotda sintaktik parallelizmning gradativ xususiyati ham mavjud bo'lib, bunda asarda tilga olingan voqelikning asta-sekin kuchayishi yoki kamayishi tarzida bayon qilish usulini ifodalash ham aynan ushbu vosita yordamida amalga oshiriladi, ya'ni bayon usulida voqelikka nisbatan urg'u berish maqsadida uning kuchlanishini oshirish yoki pasaytirish aynan sintaktik parallelizm yordamida hosil qilinadi.

Tilshunoslik doirasida esa sintaktik parallelizm termining mohiyati borasida mavjud fikrlar ushbu hodisaning ko'p qirrali vosita ekanligi hamda badiiy matn shakllanishidagi asosiy uslubiy vositalardan biri ekanligiga dalolat qiladi. Sintaktik parallelizmning til tahlili borasida jahon va o'zbek tilshunosligida xilma-xil qarashlar mavjud bo'lsa-da, biroq uning "tartiblangan takror" ekanligi har ikki tilshunoslik olamidagi mazkur termin xususidagi umumiy fikr sanaladi. Sintaktik parallelizm gap tarkibida ishtirok etgan gap bo'laklari yoki jumlalarning bir xil yoki o'xshash strukturaga egaligiga nisbatan qo'llanuvchi istiloh sanaladi. Biroq mazkur istilohning faqat shakliy xususiyati bilan cheklanish mutlaqo noo'rin bo'lib, ayni o'rinda uning ma'noviy-uslubiy vazifasini ham yoddan chiqarmaslik zarur – sintaktik parallelizm semantik-stilistik jihatdan kontekstda keltirilgan fikrning emotsionalligini, mantiqiy ketma-ketligini ta'minlovchi sintaktik usul sanaladi. Va shuni ham alohida qayd etish lozimki, adabiyot va tilshunoslikdagi ushbu integratsion istiloh orasiga "Xitoy devori"ni qo'yish mumkin emas. Chunki sintaktik parallelizm o'z tabiatiga ko'ra ham strukturaviy (tilshunoslik nuqtayi nazaridan), ham estetik (badiiy adabiyot nuqtayi nazaridan) hodisadir. Adabiyot talqinida sintaktik parallelizm badiiy matnning ritmikligini ta'minlovchi, ohangdorligini oshiruvchi poetik figura sifatida talqin qilinsa, tilshunoslik jihatidan esa uning grammatik shakliyati asosiy xususiyat o'laroq e'tirof etiladi. Bizning ushbu maqolamizda sintaktik parallelizmning til jihatlari ustuvorlik kasb etib, uning lisoniy tabiati, strukturasi hamda ma'nosi, uslubiyati borasidagi mulohazalar ilgari

[1] Ҳакимов М. Х., Тошхўжаева Ш. Ф. Эркин Аъзам асарларида синтактик параллелизмнинг лингвопоэтик ўзига хослиги // Илмий хабарнома - Научный вестник. – 20XX. – № X. – Б. 84-86.

[2] Йўлдошев М. Бадиий матн ва унинг лингвопоэтик таҳлили асослари. – Т., 2007. – 123 б.

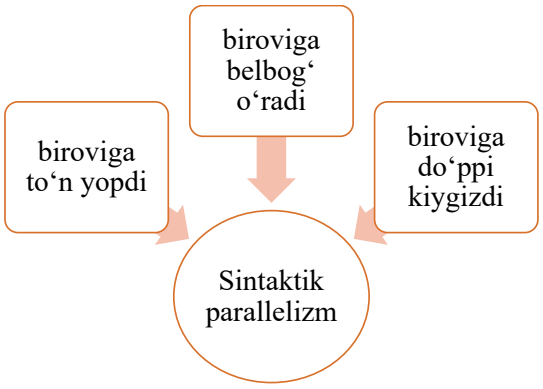
[3] Синтаксический параллелизм - суть и примеры использования

suriladi. Adabiyot nuqtayi nazaridan uning badiiy tasvir vositasi ekanligi ustuvorlik kasb etsa, til tadqiqi borasida sintaktik parallelizmning butunliklararo bog‘lanishini nazarda tutadi.

Jahon tilshunosligida mazkur hodisa ustida olib borilgan tadqiqotlarda unga nisbatan ikki xil yondashuv ko‘zga tashlanadi: birinchi yondashuvga ko‘ra, sintaktik parallelizmning mohiyatini tushuntirish uchun ushbu hodisa ishtirok etgan jumla tarkibidagi yondosh birliklarning ham tarkibiy muvofiqligini ochib berish zarur deb hisoblanadi; ikkinchi yondashuv esa bu tarkibiy moslashuv bilan bir qatorda ularning semantik jihatdan bog‘liqligini ham o‘rganish zarurligiga asoslanadi[1]. Ammo, bizning fikrimizga ko‘ra, har ikki nuqtayi nazardan yondashuvlar bir-biriga zid emas, balki to‘ldiruvchi xarakterga ega bo‘lib, sintaktik parallelizmning mohiyatini aniqlash uchun uning tarkibiga, semantik birlik sifatidagi maqomiga diqqat qilish o‘rinli. A. Kuznetsova esa sintaktik parallelizmning yuqorida zikr qilingan sifatlarini inobatga olgan holda ushbu hodisaning bir xil tipdagi sintaktik bo‘laklarini, ya’ni ular o‘rtasidagi semantik bog‘liqlik bo‘lgan konstruksiyalarni ifodalovchi tarkibiy-semantik hodisa ekanligini bayon qiladi[2].

Sintaktik parallelizm orqali gap bo‘laklari, murakkab sintaktik tuzilmalar tarkibidagi kichik qismlar, murakkab tuzilishga ega jumlalar, chunonchi, qo‘shma gaplar va hattoki kichik mikromatnlar ham birlashishi mumkin. Parallelizmning asosiy belgisi uning tarkibiy qismlari bir xil sintaktik qurilishga ega bo‘lganda, ularning sintaktik vazifasining ham bir xil bo‘lishini ta’minlash hisoblanadi. Shuni ham alohida qayd etish lozimki, sintaktik parallelizm bir gapdagi sintaktik konstruksiyaning boshqa gap bo‘laklari yoki boshqa gap tarkibida takrorlanishi uchun poydevor hozirlaydi, masalan, Tog‘ay Murodning “Momo yer qo‘shig‘i” asaridan olingan quyidagi parchada yuqorida zikr etilgan funksiya o‘zining yaqqol tasdig‘ini topgan: “*Xushxabar olib kelguvchilar biroviga to‘n yopdi, biroviga belbog‘ o‘radi, biroviga do‘ppi kiygizdi*”[3]. Sintaktik parallelizmning nazariy asoslari orqali ko‘rib chiqqanimiz kabi ushbu hodisa tarkibiy jihatdan bir xil tipdagi sintaktik bo‘laklarni birlashtiradi. Keltirilgan jumlada uchta parallel ravishda qurilgan bo‘lak mavjud bo‘lib, ularning har biri quyidagi model asosida shakllantirilgan:

To‘ldiruvchi (kimga?) + to‘ldiruvchi (nimani?) + kesim (nima qildi?).

1-chizma. **Sintaktik parallelizm namunasi.**

Bu kontekstda har bir gap qismi “xushxabar olib kelguvchilar”ga nisbatan amalga oshirilgan ketma-ket harakatlarni ifodalovchi uyushiq kesimlardan tashkil topgan. Gapning semantik xususiyati keltirilgan uchta sintaktik parallel gaplarning umumiy bir tematik tavsif asosida birlashgan mavzuga aloqadorligida ko‘zga tashlanadi, ya’ni xushxabar keltirgan shaxslarni mukofotlash yoinki ularga minnatdorchilik bildirish bevosita sintaktik parallelizm vositasida voqelangan. I. Shitikova ta’kidlab o‘tganidek, mazkur qurilma ekspressiv sintaksis[4] doirasida tahlil qilinib, nutqning ta’sirchanlig-

[1] Шитикова И. В. Основные аспекты проблематики синтаксического параллелизма // Вестник МГУ. – 2026. – № 1. – С. 44-50.

[2] Кузнецова А.А. Стилистические фигуры, построенные по принципу син таксического параллелизма, в современном русском литературном языке: дис. ... канд. филол. наук. — Кемерово, 2003. — С. 37.

[3] Тоғай Мурод. Момо ер қўшиғи. – Тошкент: Шарқ, 1994. – Б. 8.

[4] Шитикова И. В. Основные аспекты проблематики синтаксического параллелизма // Вестник МГУ. – 2026. – № 1. – С.

ini ta’minlovchi muhim omil sanaladi. Keltirilgan misolda muallif shunchaki asar qahramonlari (aynan voqelik ishtirokchilarini) “xursand bo‘ldi” kabi qisqacha ifodadan chekinib, mazkur hodisa orqali jarayonning ko‘lamini hamda xalqona an’analarning jonli talqinini yarata olgan.

Yoki bo‘lmasa: “*Qo‘li sandiqda bo‘ldi. Ko‘zi ostonada bo‘ldi*”[1] jumlasida ham sintaktik parallelizm o‘zining yaqqol aksini topgan bo‘lib, har ikki sintaktik butunlik orasida ma’noviy bog‘liqlik mavjud. Birinchi gapda (qo‘li sandiqda bo‘ldi) gapida jismoniy harakat in’ikos etgan bo‘lib, ikkinchi gapda (ko‘zi ostonada bo‘ldi) ruhiy holat namoyon. Ana shu ikki xususiyat, ya’ni moddiy harakat va ruhiy holatning yuqoridagi gapdagi ifodasi ziddiyatga asoslansa-da, biroq aynan mana shunday tuzilishli gaplarda asar qahramonining ichki ruhiyati va tashqi holati o‘rtasidagi uyg‘unlik asosida gap semantikasida aloqadorlik shakllanadi. Nazariy jihatdan esa ushbu misol shunchaki ikki xil holatni ifodalovchi tavsif emas, balki sintaktik butunlikning ma’noviy jihatdan uyg‘unligini ta’minlovchi emotsional-ekspressiv hodisadir. Asar qahramonining jismoniy harakati va ruhiy holati o‘rtasidagi bog‘liqlik aynan bir xil sintaktik qolipga solinishi, ularning parallel qurilishi, ya’ni SINTAKTIK PARALLELIZM hodisasi orqali yuzaga kelgan. Kontekstual jihatdan har ikki gap ham **“Ega + to‘ldiruvchi** (“*sandiqda*”) / **hol** (“*ostonada*”) + **kesim**” moduli orqali shakllantirilgan bo‘lib, *o‘rinpayt kelishigi* bunda farqlovchi omil vazifasini bajarmoqda. “*Bo‘ldi*” kesimlik shaklining esa har ikkala o‘rinda takrorlanishi gapdagi ritmik ohangdorlikni ta’minlagan.

Ta’kidlash lozimki, sintaktik parallelizm hodisasi nafaqat nasriy kontekstlarda, balki nazmiy asarlarda ham uchraydi. Chunonchi, E. Artmenko[2] va M. Dreevalar[3] she’riy matnlarga asoslangan holda mazkur hodisaning mohiyatini ochib berishga e’tibor qaratganlar. E. Artmenko ushbu parallelizmni qo‘shiq misolida o‘rganib, ushbu janrda sintaktik parallelizmdan foydalanish natijasida she’riy asarlardagi “mustaqillikka intilish” holatining yuzaga kelishi mumkinligini ta’kidlaydi. Ushbu fikr orqali xulosa qilishimiz mumkinki, nasriy va nazmiy asarlarda qo‘llanuvchi sintaktik parallelizmlar maqsad jihatidan bir-biridan farq qiladi, ya’ni nasriy asarlardagi mazkur parallelizm muallif maqsadini bir necha kontekstlar orqali ifodalashga qaratiladi, she’riy asarlar esa bundan mustasno. Ya’ni bu kabi asarlarda fikrlar bog‘liqligi emas, mustaqilligi xoslangan bo‘ladi. Buni quyidagicha umumlashtirishimiz mumkin:

Nasriy asarlar kontekstlararo bog‘liqlik.
She’riy asarlar kontekstlararo ma’noviy mustaqillik.

Buni Usmon Azim ijodidan olingan quyidagi parcha asosida tahlil qilamiz:

Go‘yoki turmushga ishora –
Bas qilgin,
Bas qil!..
Yuz bora,
Ming bora
Taslimmiz,
Taslim!..[4]

Mazkur she’riy parchada sintaktik parallelizm hodisasi juda faol bo‘lib, undagi “*Bas qilgin / bas qil!”, “Yuz bora / ming bora”, “Taslimmiz / Taslim*” juftliklari bir xil sintaktik qolip asosida qurilgan bo‘lib, ular orasida ma’noviy bog‘liqlik yuqori. Shuningdek, gradatsiya hodisasi ham aynan sintaktik parallelizm vositasida yuzaga kelgan (*“Yuz bora / ming bora”).* Shuningdek, “Taslimmiz / taslim” takrori mazkur hodisaning ko‘p funksiyali ekanligini aks ettirish maqsadida qo‘llangan. Ushbu misolda har bir qator alohida ritmir birlik hisoblansa ham, ularning sintaktik qurilishidagi umumiylik shoir tomonidan yagona she’riy hissiyotni ifodalash uchun zamin hozirlagan.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, sintaktik parallelizm hodisasi til va adabiyot kesishmasi doirasida yuzaga keluvchi hodisa sanalib, uning badiiy matn tarkibida qo‘llanishi asarda ilgari surilgan muallif g‘oyasini anglash bilan birgalikda, struktur jihatdan (she’riy asarlarda) bandlar mustaqilligini ta’minlashga xizmat qiluvchi omil hisoblanadi. Umuman olganda, sintaktik parallelizm – bu tilning vazifaviy-kommunikativ xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega vosita sanaladi.

44-50.

[1] Тоғай Мурод. Кўрсатилган манба. – Б. 8.

[2] Артеменко Е.Б. Синтаксический строй русской народной лирической песн: (малопредикативные и полипредикативные конструкции): автореф. дис. ... д-ра филол. наук. — Воронеж, 1977. - 43 с.

[3] Дреева Д. М. Стиховой перенос и синтаксический параллелизм как средства создания связности текста в немецкой эпической поэзии: (на материале поэм Г. Гейне): автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1990. – 26 с.

[4] https://t.me/UsmonAzimijodi/760

Rezyume: Ushbu maqolada zamonaviy tilshunoslikning dolzarb tadqiqot obyektlaridan biri hisoblangan, ekspressiv sintaktsis doirasida tahlil qilinuvchi sintaktik parallelizm hodisasi tadqiq etiladi. Shuningdek, uning til va adabiyot o‘zaro kesishgan nuqtada tahlil qilinuvchi birlik ekanligi borasidagi nazariy asoslari tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida sintaktik parallelizmning she’riy va nasriy asarlardagi bajargan vazifasiga ko‘ra farqlari borasida ham mulohazalar keltirib o‘tilgan.

Resume: This article examines the phenomenon of syntactic parallelizm, which is one of the current research objects of modern linguistics and is analyzed within the framework of expressive syntax. It also examines its theoretical foundations as an analytical unit at the intersection of language and literature. During the study, considerations are also made about the differences in the function of syntactic parallelizm in poetic and prose works.

Резюме: В данной статье рассматривается феномен синтаксического параллелизма, являющийся одним из современных объектов исследования в современной лингвистике, и анализируется он в рамках экспрессивного синтаксиса. Также рассматриваются его теоретические основы как аналитической единицы на стыке языка и литературы. В ходе исследования также рассматриваются различия в функции синтаксического параллелизма в поэтических и прозаических произведениях.